

ХҒТАР 11.25.67
Ғылыми мақала

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2024-147-2-42-56>

Қазақстан және Еуропалық одақтың демократия принциптері саласындағы әріптестігі

Ж.Г. Сарсенбаева ^Ю

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

(E-mail: zhakentiy@mail.ru)

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы әріптестік байланыстардың тарихы ашылады. Екі тарап арасында жасалған 1995 жылғы және 2015 жылғы Келісімнің мәні талданады. Мақаланың басты мақсаты – Қазақстан Республикасы мен Еуропалық одақ арасында жасалған келісімнің демократияны дамытуға қосқан үлесіне баға беру. Екі келісімдегі баптар арнайы қарастырылады. Адам құқығы, заңның үстемдігі, азаматтардың пікір еркіндігі мен сайлау құқығы сияқты мәселелердің шешілу жолдары сипатталады. Автор екі келісімнің демократиялық принциптерді дамытуға қосқан үлесін анықтайды.

Қазақстан Республикасы өз егемендігінің алғашқы жылдарында ең алдымен мемлекеттік егемендікті нығайтуды мақсат етті. Сол себепті де сыртқы саясатының басты ұстанымдары ретінде территориялық тұтастықты сақтау, экономикалық даму мен экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғам өміріндегі саяси тұрақтылық пен құқықтың үстемдікке ие болуына көмектесетін халықаралық ұйымдар және мемлекеттермен тығыз байланыстар орнатты. Мемлекеттегі демократияны дамытуға көп көңіл бөлді. Еуропалық кеңістіктегі интеграциялық үдерістерге көп мән берілді. Посткеңестік кеңістіктегі Еуразиялық одақпен қатар, демократиялық принциптер ертеден орнаған Еуропа елдерімен тығыз байланыстар орнатылды. Сондықтан БҰҰ, ЕҚЫҰ сынды ұйымдарға мүшелікке өтті. Дамыған мемлекеттермен дипломатиялық байланыстар орнатып, мемлекетті тиімді басқару сияқты мәселелерде тәжірибелер алмасты. Ерекше назар – Еуропалық Одаққа берілді. Өйткені одақ құрамындағы Еуропа мемлекеттерінің демократиялық билік ісінде ұзақ жылғы тәжірибесі бар еді. Еуропа мемлекеттерін біріктірген қауымдастық та Қазақстанның бастамасын белсенділікпен қолдады. Қазақстанның маңызды геосаяси жағдайы шешуші роль атқарады. Сонымен қатар Қазақстанның Орталық Азиядағы көшбасшылық рөлі де жоғары саналады.

Түйін сөздер: интеграциялық байланыстар, сыртқы саясат, Еуропалық Одақ, БҰҰ, демократия, құқық, қауіпсіздік, әріптестік, келісім, парламент.

Түсті: 19.09.2023; Мақұлданды: 14.06.2024; Онлайн қолжетімді: 28.06.2024

Кіріспе

Посткеңестік кеңістікте Қазақстан Республикасының өзіндік орны бар екендігін ширек ғасырға созылған тарихи үдерістер дәлелдей алды. Қазіргі таңда Қазақстан Еуропалық қауымдастық сенім артқан саяси институтқа айналды. Қазақстан Республикасын посткеңестік кеңістік пен Орталық Азиядағы сенімді серіктес ретінде бірнеше мемлекеттермен қатар, халықаралық ұйымдар да қарастырады. Солардың бірі – Еуропалық Одақ болып табылады. Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы байланыстардың барысына мән беретін болсақ, оның бірнеше бағыттарда жүргендігін байқаймыз. Тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету, кедейлікпен күрес сипатындағы әлеуметтік мәселелер, өмір сапасын жақсарту, көлік және энергетика, жоғары білім беру мәселелері мен қоршаған ортаны қорғау, экономика салаларына ерекше басымдылық беріледі. Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы әріптестік байланыстарда назар аударатын бағыттардың бірі демократия мәселелерін атап өтеміз. Заңның барлық қоғамдық өмірдің саласындағы үстемдігі, адам құқықтарының сақталуы сынды бағыттар бойынша кешенді жұмыстар да атқарылуда.

Қазақстан Республикасы үшін халықаралық саяси аренада басымдылыққа ие болған халықаралық ұйымдар мен стратегиялық маңызды мемлекеттер көп. Солардың бірі – Еуропалық Одақ болып табылады. Қос тарап арасындағы байланыстар еліміз тәуелсіздік алған алғашқы жылдардан басталды. Бірінші екі тарап арасында жасалған келісім Әріптестік және ынтымақтастық туралы келісім деп аталса, 2020 жылы Еуропалық Одақ тарапынан мойындалған келісім Кеңейтілген әріптестік және ынтымақтастық туралы келісім деп аталды. Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы алғашқы жүйелі әрі кешенді байланыстар 2000 жылы жүзеге аса бастады. Рас 1995 жылдары екі тарап арасында келіссөздер жүргізілгенімен, ол тек алдағы уақытта Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы болуы мүмкін әріптестіктің тек бағыттарын ғана айқындаған болатын. Әрине уақыт өте келе, келісімге сай белсенді әрекет ету ісі қолға алына бастады. 2000 жылы Брюссель қаласында екі тарап арасында жүзеге асқан кездесу болып, нәтижесінде бірқатар стратегиялық маңызды мәселелер бойынша әріптестікке қол жеткізілді. Еуропалық комиссия төрағасы Р.Проди қос тарап арасындағы байланыстарды нығайту туралы Қазақстанның ұсынысын қолдады. Рас бұл кездесудің алғышарттары оған дейін жасалды. 2015 жылдың 21 желтоқсанында Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрі Е.Идрисов пен Еуропалық Одақтың сыртқы саясат және қауіпсіздік төрағасы Ф.Могерини қол қойған жаңа келісімге қол жеткізілді. Қазақстан тарапы келісімді 2016 жылдың мамыр айында мақұлдағанымен, Еуропалық Одақ мүшелері тек 2020 жылы келісімді мақұлдады. Ендігі кезекте осы екі келісімнің ерекшеліктері мен артықшылықтарын анықтау ісінің маңыздылығы жоғары. Осы арқылы болашақ басымдылықтарды анықтай аламыз.

Ғылыми зерттеудің мақсаты

Қазақстан Республикасы тәуелсіздікке қол жеткізіп, 1995 жылы қабылданған Конституциясында демократиялық даму жолына түсті. Өзін құқықтық мемлекет деп

жариялап, әр азаматтың құқығы сақталып, қорғалуына көңіл аударады. Осы тұрғысынан келгенде Еуропалық Одақпен арадағы мүдделер ортақ. Дегенмен заман ағымына сай демократияны дамыту, оның институттарын қалыптастырып, адам құқығын қорғау ісі үнемі назарда болуды талап етеді. Мақаланың мақсаты Еуропалық Одақ құрылымы мен өзіндік ерекшеліктерін айқындау. Еуропалық Одақпен әріптестік байланыстың Қазақстан Республикасы үшін қандай артықшылықтар беретініне мән беріп, қос тарап арасындағы байланыстардың жүзеге асу жолдарын талдау болып табылады.

Тарихы

Қарастырып отырған тақырып әр жылдары отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеу нысанына айналды. Олардың қатарында Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы әріптестік байланыстардың орнауы мен барысы туралы ғылыми зерттеу жұмыстарын ұйымдастырған Р.С.Курмангужиннің бірнеше мақалалары бар. Сонымен қатар Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы әріптестік байланыстардың ерекшеліктері, ортақ ұстанымдар мен айырмашылықтар турасында зерттеу жүргізген А.А.Казанцевтің еңбегін атап өте аламыз. Сонымен қатар мақала барысында қос тарап арасында жасалған келісімнің заңнамалық актілері де пайдаланылды. Отандық зерттеушілер қатарында З.Мукашева мен Д.Ахмедиянованың еңбектері назар аударарлық. И.С.Марусиннің «Демократические принципы управления надгосударственными образованиями (на примере Европейского Союза)» және А.К.Канатовтың «Институт полномоченного по правам человека в Казахстане», сонымен қатар Ж.Арыновтың «Opportunity and Threat Perceptions of the EU in Kazakhstan and Kyrgyzstan» атты ғылыми мақалаларында көтерілген жетекші ой басшылыққа алынды.

Зерттеу әдістері

Мақалада ғылымға белгілі бір қатар зерттеу әдістері қолданылып, зерттеу принциптері басшылыққа алынды. Ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастырудағы басты принциптердің бірі – объективтілік. Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы демократия, адам құқығы және заңның үстемдік құруы саласындағы әріптестік байланыстардың заңнамалық негіздерін қарастыра отырып, оның басымдылықтары мен кемшіліктерін де көрсетуге талпыныстар жасалды. Қос тарап арасындағы 1995 жылы және 2015 жылы жасалған әріптестік және ынтымақтастық туралы келісімнің демократия, адам құқықтары мен заңның үстемдігіне қатысты баптары арнайы қарастырылып, контент талдау жасалды. Осы екі келісімдегі баптардың ерекшеліктері айқындалып, елімізде атқарылып жатқан шараларға сипаттама берілді. Ғылыми мақалаға барысында салыстырмалы талдау әдісі арқылы келісімдегі баптардың ерекшеліктеріне баға берілді. Әр жылдардағы келісімнің ерекшеліктері мен артықшылықтарына дәл баға беру үшін мақала барысында ретроспективтілік әдісіне басымдылық берілді.

Нәтижелер мен талқылаулар

1995 жылы Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы қол қойылған әріптестік туралы келісім 1999 жылы келісім өз күшіне енген болатын. Атап өтетін жайттардың бірі – алғашқыда қос тарап арасындағы келісімнің сауда және экономикалық сипаты басым болған. Мысалы 2000 жылғы келіссөз барысында ортақ стратегиялық қабылданып, оған сай:

- Сауда-экономикалық байланыстарды ұлғайту және инвестиция;
- Еуропалық нарықтағы тауарлар мен қызметтерге қол жеткізуді қамтамасыз ету;
- Энергетика саласындағы әріптестік;
- Газ өндіру саласындағы өзара көмек беру;
- Қаржы және банк саласындағы әріптестікке қол жеткізу және тағы да басқалары [1, 107 б.].

Зерттеуші Р.С.Курмангужин өзінің зерттеу жұмысында алғашқы әріптестік туралы келісім барысында Қазақстан тарапы ұсынған маңызды мәселелер бойынша нақты шешім қабылданбады деген пікір білдіреді. Мұндай мәселелер қатарында терроризм, ұйымдасқан қылмыс және заңсыз есірткі саудасына қарсы күрес бойынша әріптестікті атап өтеді. Алғашқы әріптестік байланыстар сауда-экономикалық сипатта жүзеге асуының да өзіндік артықшылықтары бар еді. Өйткені Еуропалық Одақ тарапы посткеңестік елдер ішінде Қазақстанның әріптестік байланыстарға ашық әрі дайын ұстанымдарымен танысты. Нәтижесінде алдағы уақытта Қазақстан Республикасы тарапынан туындаған бірқатар бастамалар бойынша жүйелі жұмыстар мен әріптестік байланыстар орнай бастады. Жоғарыда атап өткен бағыттармен қатар, демократиялық институттарды дамыту, адам құқықтарын қорғау, кедейлік деңгейін төмендету, мемлекеттік басқаруды тиімді ету, заңнаманы жетілдіру, азаматтық қоғамды қалыптастыру мәселелері бойынша әріптестік байланыстар жүзеге аса бастады [2, 189 б.]. Бірқатар саясаттанушылардың пікірінше, Еуропалық Одақ және Орталық Азия, соның ішінде Қазақстанмен тығыз байланыстар орнатуының өзіндік себептері бар. Мысалы А.А.Казанцев өзінің зерттеу жұмысында Еуропалық Одақтың Орталық Азия елдерімен әріптестік байланыстар орнатуында АҚШ-тың ықпалы бар деп санайды [3, 127 б.]. Рас осы жылдары АҚШ Ауғанстан жерінде антитеррористік іс-қимылдарды ұйымдастырғаны белгілі. Сол себепті де АҚШ Ауғанстандағы террористік күштерге қарсы әрекеттерде Орталық Азия елдерінің мүмкіндіктерін пайдалануға тырысты. Еуропаның бірқатар елдері АҚШ-пен бірге НАТО-ға мүше болып табылатындығын ескерсек, Еуропалық Одақтың да Орталық Азияға назар аударуы түсінікті болады. Қазақстан Республикасына келер болсақ, Орталық Азиядағы көшбасшы мемлекеттердің бірі саналады. Территорияның ауқымдылығы, пайдалы қазбаға бай ел ретінде ғана емес, дамудың Еуропалық үлгісіне басымдылық берген саяси институт ретінде танылып үлгерді. Соның дәлелі ретінде егемендіктің алғашқы жылдарынан бастап-ақ құқықтық мемлекет құруға тырысып, қабылданған Конституцияға сай билікті демократия принциптеріне сәйкес тармақтай алды. Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы байланыстар орныға бастаған жылдар еліміз үшін шешуші кезеңдердің бірі саналады. Қоғам өмірін әлеуметтік-

экономикалық жаңғырумен қатар, саяси демократияландырудың жаңа кезеңінде тұрды. Сондықтан Қазақстан тарапы Брюссельмен ара қатынасты реттеу ісіне үлкен мән берді. Сонымен 1995 жылы қабылданған әріптестік және ынтымақтастық туралы келісімде демократиялық билік, оның принциптері мен мемлекетті тиімді басқару ісі туралы қандай бастамалар көтеріліп, осы бағытта жеткен жетістіктер қандай болды деген мәселені айқындаудың қажеттілігі туындайды. Келісімнің 1-бабында келісімге келудегі басты мақсат – қос тараптың саяси диалогын орнатып, саяси қатынастарды дамыту деп көрсетіледі. Сонымен қатар сауда, инвестиция, экономикалық байланыстарды да сәтті жүзеге асыру екендігін көрсетеді. Біз қарастырып отырған демократия, мемлекетті басқару ісі, құқықтық теңдік сынды мәселелер де аталады. Еуропалық Одақ Қазақстанның өз елінде демократияны күшейту әрекеттерін қолдап, Еуропалық тәжірибемен бөлісуді де өз міндетіне алды. 1995 жылы жасалған келісімге мән беретін болсақ, 2-бапта демократияны сыйлау, халықаралық құқық пен адам құқықтары принциптерін БҰҰ, Париж хартиясы мен Хельсинкилік Қорытынды актісіне сай ету мақсатын айқындайды. Еуропалық Одақ өз тарапынан КСРО ыдырап, оның орнына пайда болған елдердің, соның ішінде Қазақстанның тәуелсіз болып орнығуына қолдау білдіретіндігін атап өтті. Жұмысты жүйелі ету мақсатында әріптестіктің өз алдына жеке Кеңесі құрылады. Кеңестің жұмысы алдымен келісімде көрсетілген талаптардың жүзеге асуын қадағалау болды. Кеңестің жұмысы жылына бір рет ұйымдастырылатын жиын арқылы жүрді. Жиынға әр елдің министрлері қатысатын деңгейде өткізу жоспарланды. Кеңес жұмысы барысында бір тарапты Қазақстан Республикасының Үкімет мүшелері құраса, келесі тарапты Еуропалық Одақ елдерінің мүшелері құрады. Төраға да екі тараптан таңдалып алынды. Кеңестер жұмысын тиімді етуге ықпалдасу үшін комитет құрылды. Келісімнің 92-бабында көрсетілгендей Еуропалық Одақ пен Қазақстан арасындағы әріптестік туралы келісім алдымен 10 жылға жасалды. Он жыл мерзім аяқталған соң, әр жыл сайын келісім автоматты түрде жаңарып отырады. Келісімді тек тараптардың бірінің жазбаша әріптестікті тоқтату туралы хабарламасы ғана тоқтатады [4]. Саяси диалог, демократиялық институттар жұмысын күшейту жұмыстарын да біз жоғарыда атап өткен Кеңестер бақылап, ұйымдастырады. Кеңестер Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ мүшелерінің лауазымды тұлғалары арасында кездесу ұйымдастырып, әр тараптың дипломатиялық арналары арқылы да ақпарат, байланыстар алмастырады.

Қос тарап арасындағы әріптестік және ынтымақтастық туралы келісімге он жыл толғаннан кейін жыл сайын да кездесулер мен түрлі бас қосулар орын алып тұрды. 2006 жылдың ақпан айында Еуропалық Одақ тарапынан жаңа бастама көтерілді. Жаңа стратегиялық жобаның сауда-экономикалық астары басым болғанымен, Германия Еуропалық Одақтың төрағасы ретінде Қазақстанның өзіне бастама ұсынуына рұқсат берді. Өз кезегінде Қазақстан Еуропалық Одақпен тек сауда-экономикалық қана емес, өзге де мәселелер бойынша интеграциялану бастамасын көтерді. Оның ішінде біз қарастырып отырған демократияландыру мәселесі бар. Жаңа стратегиялық жобаға Қазақстан тарапынан ұсынылған ұсыныстардың ішінде мемлекетті басқарудың тиімділігін арттыру, адам әлеуетін басқару сияқты ұсыныстардың болғандығын байқаймыз. Еуропалық Одақ мүшелері Қазақстанның ұсыныстарына дұрыс көзқараспен

қарады. Оған Еурокомиссия төрағасы Ж.М.Баррозудың 2006 жылдың желтоқсанында Астанада берген бағасы дәлел бола алады. Орталық Азиядағы Қазақстанның әлеуеті жоғары. Сол себепті де 2007 жылы Еуропалық Одақ комиссиясы Астана қаласында Орталық Азия елдерінің Сыртқы істер министрлерімен кездесу ұйымдастырып, «Астаналық үдеріс» деп аталатын тұрақты диалогты қалыптастырды. Нәтижесінде 2007 жылы Брюссель қаласында ұйымдастырылған саммит барысында «Еуропалық Одақ және Орталық Азия: жаңа әріптестіктің стратегиясы» деп аталатын құжат қабылданды. Бұл құжат Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы әріптестік байланыстарды қалыптастыру әрекеттеріне белсенділік берді. Қазақстанға Еуропалық Одақ Кеңесінің бас хатшысы Хавьер Солана келді. Қазақстанмен қатар, Орталық Азия елдері де Еуропалық Одақпен әріптестік байланыстардың орнауына қызығушылық танытты. Өйткені Еуропалық Одақ ұсынған стратегиялық құжат әр тараптың да мүддесі мен қызығушылықтарын ескерді [5, 26 б.].

Еуропалық Одақ ұсынған стратегиялық құжатқа Қазақстан өз ұсынысын берген болатын. Қазақстан тарапы ұсынған әріптестікті нығайтуға бағытталған шаралар жоспары 8 бөлімнен тұрды. Соның ішінде біз атап өтетін бөлімдердің қатарында:

- Саяси диалог;
- Құқықтың үстемдік етуі, демократияландыру және адам құқығын қорғау атты бөлімдері.

Бүгінгі күні Қазақстан тарапының ұсыныстары өзінің заңдылығымен ерекшеленді деп айта аламыз. Өйткені бұл ұсыныстар әріптестікті нығайту бойынша Қазақстанның өзіндік болжамдарына негізделді. ХХІ ғасырдың алғашқы он жылдығында еліміз саяси және құқықтық дамудың келесі кезеңіне шыққан болатын. Еуропалық Одақпен әріптестік байланыстарды орнатудың жүйелі шараларын жүзеге асыру үшін «жол картасы» даярланды.

Жалпы Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасында демократия, мемлекетті тиімді басқару сияқты мәселелерде бірнеше келіссөздер жүргізілді. 2011 жылдан бастап әріптестіктің жаңа деңгейіне көтерілу мақсатында келіссөздердің 8 кезеңі орын алды [6, 5 б.]. 2020 жылы Қазақстан Орталық Азияда тұңғыш болып Еуропалық Одақпен жаңа келісім жасасты. Қазіргі таңда Қазақстанның тәжірибесін Өзбекстан мен Қырғызстан басшылыққа алуда. Салыстырмалы түрде алғанда төрт жыл үлкен мерзім емес. Өйткені 1995 жылғы келісім тек 1999 жылы күшіне енген. Ол жылдары Еуропалық Одақ құрамында 15 мемлекет болса, Қазақстанмен арадағы келісімді мақұлдау кезінде одақ құрамында 28 мемлекет болды. Жаңа келісім әріптестіктің 29 саласын қамтиды. Неліктен жаңа келісімдер қабылдануда деген заңды сұрақ та туындауы мүмкін. Бұл заман ағымы мен дамуына байланысты қабылданып жатқан шаралар. Бүгінде қоғамда киберқауіпсіздік, цифрландыру сияқты мәселелер ерекше өзекті болуда. Міне жаңа келісім осы салалармен қатар, мемлекетті тиімді басқару сынды салалар бойынша да әріптестік байланысты күшейтуді жоспарлады.

Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы келісімге мән беретін болсақ, 1-бапта демократиялық принциптер мен адам құқығын сыйлауды басты принцип ретінде таниды. Бұл ретте қос тарап та Адам құқықтарының жалпы декларациясы,

Хельсинки Қорытынды актісі, Еуропадағы қауіпсіздік және сенім шаралары ұйымы, Жаңа Еуропа үшін Париж хартиясы деп аталатын халықаралық құжаттар мен ұйымдардың талаптарын басшылыққа алатындығы айтылады. Сонымен қатар келісім диалог, өзара сенім мен сыйластық, тең құқылы әріптестік, өзара тиімділік принциптеріне негізделетіндігіне ерекше назар аударады. Бұл ретте БҰҰ-ның Жарғысында бекітілген принциптермен құндылықтарға құрметпен қарайтындығын атап өтеді. Әрине Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы демократиялық принциптерге қатысты әріптестігі белгілі бір құзыреттілік шеңберінде ғана жүзеге асады. Ол туралы келісімнің 2-бабында айтылған. Келісімнің 5-бабы «Демократия және заң үстемдігі» деп аталады. Аталған бапта қос тарап адам құқықтарын тиімді қорғау бойынша әріптес болып, осы істе адам құқығына қатысты барлық халықаралық құжаттардың артықшылықтарын басшылыққа алуда мақсат етеді. Сол үшін демократиялық институттарды дамытып, БҰҰ мен ЕҚШҰ-ның құқық қорғау органдарымен де бірлесіп жұмыс жасау көзделетіндігі айтылады.

Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы жасалған келісімнің V тарауы «Еркіндік, қауіпсіздік және заңнама саласындағы әріптестік» деп аталады. 235-бапта қос тарап та заңның қоғамның барлық саласында үстемдік етуіне қол жеткізуге тырысуы тиіс деп атап өтеді. Сот органдарының тәуелсіздігі, әділ сот шешіміне қол жеткізу, адам құқықтарын сыйлау мәселесіне қол жеткізу үшін осы бағыттағы институттардың жұмыс жасауын қамтамасыз ету керектігіне мән береді. Адам құқықтарының сақталуы мен оған деген құрметке қол жеткізуде Гаага конференциясының конвенцияларын басшылыққа алу керектігін атап өтеді. Сөзсіз демократиялық билік ең алдымен азаматтардың жеке пікірі, сайлау құқығы, пікір еркіндігі сияқты мәселелермен қатар, азаматтық қоғамның дұрыс қалыптасуымен тығыз байланысты. Сол себепті де Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы келісім барысында азаматтық қоғамды дұрыс қалыптастыру мәселесі арнайы бөлім ретінде қарастырылды. «Азаматтық қоғам әріптестігі» деген аталатын бөлімде демократиялық биліктің бір көрсеткіші ретінде азаматтық қоғамды қалыптастыру мен дамыту ісіндегі әріптестік мәселесі жан-жақты қарастырылады. Атап айтқанда қос тарап азаматтық қоғам мәселесі бойынша әріптестік кездесу, кеңес беру түрінде жүзеге асатындығы айтылады. Мұндағы мақсат:

- Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы барлық азаматтық құрылым арасында байланыс орнатып, ақпарат пен тәжірибе алмасуына жағдай жасау;
- Әр тараптың да азаматтық қоғам өкілдерін бір-бірінің еліндегі мемлекеттік институттар мен әлеуметтік әріптестерінің жұмысымен таныстыру, соның нәтижесінде азаматтық қоғамға қатысты мемлекеттік саясатты жасап шығару;
- Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы келісімнің жасалуы мен оның талаптарының орындалуына азаматтық қоғамның белсенді қатысуына қол жеткізу;
- Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы саяси-экономикалық, әлеуметтік байланыстардың нығайуына жағдай жасау үшін азаматтық қоғамның тәуелсіздігі мен ашықтығын қамтамасыз ету.

Осы көрсетілген мақсаттарға қол жеткізу мақсатында Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасының үкіметтік емес ұйымдары арасындағы байланыстарды нығайту

көзделген. Оған қоса үкіметтік емес ұйымдарға сәйкес келетін институттардың жұмысын күшейтіп, адам құқығын сақтау саласында оң нәтижелерге қол жеткізуді мақсат етеді. Осы үшін кемінде жылына бір рет ақпараттармен алмасып, түрлі әріптестік бағдарламаларды жүзеге асыруды жоспарлайды.

Демократиялық биліктің басты принциптері мемлекетті тиімді басқару ісімен тығыз байланысты. Сол себепті де қос тарап мемлекеттік және азаматтық қызметтің әлеуетін көтеру үшін халықаралық озық тәжірибелерге басымдылық береді. Осы саланы барынша кәсібилендіру үшін тәжірибе алмасуды жолға қойылуға тиіс. Эксперттер алмасу, семинарлар ұйымдастыру, оқытуды мақсат ететін ұйымдардың жұмысын жандандырып, оларға қолдау білдіру жұмыстардың заңнамалық негіздері қалыптастырылды.

Жаңа қабылданған келісімге сай Қазақстан Еуропалық Одақ тарапынан демократия мен адам құқықтарын дамыту үшін қаржылық және техникалық көмектер алуда жаңа мүмкіндіктерге ие болды. Өйткені 2020 жылдың 1 наурызында қабылданған «Кеңейтілген әріптестік және ынтымақтастық туралы келісім» атты құжатта демократия мәселелері, адам құқықтарының сақталуы, адамның бостандықтарына қатысты реформаларда Еуропалық Одақтың өз көмегін беретіндігі айтылады. Келісімге сай Қазақстан мен Еуропалық Одақ жыл сайын Сот төрелігі, заң үстемдігі мен адам құқықтары туралы комитет аясында дәстүрлі отырысын ұйымдастырады. Отырыс барысында адам құқықтарына қатысты кешенді мәселелер қарастырылады. Мысалы:

- Пенитенциарлық жүйе, оқшауланған мекемелерде адам құқықтарын өрескел бұзу, азаптауды болдырмау, қатігездікке негізделген әрекеттердің алдын алу;
- Азаматтық қоғамды қалыптастыру;
- Ассоциация және бейбіт жиындардың еркіндігі;
- Әйелдердің құқығы;
- Балалардың құқығын сақтау және кемсітушілікке жол бермеу;
- Пікір еркіндігінің сақталуы;
- Дін және сенім бостандығы.

Жалпы Еуропалық Одақтың сот төрелігі және заң үстемдігі комитеті еліміздегі өзекті болған мәселелерді де кеңінен талқылайды. Мемлекеттік басқаруды тиімді ету, сот жүйесін реформалау, сот органдарының әріптестігі, жемқорлықпен күрес және тағы да басқа мәселелерді талқылау ісі бір жолға қойылған. Еуропалық Одақтың демократия мәселелері бойынша қолдау жұмыстары бірнеше бағдарламалары негізінде жүзеге асады. Демократия және адам құқықтарына Еуропалық әсер ету құралы (EIDHR) және Жергілікті өзін-өзі басқару және мемлекеттік емес құрылымдарды қолдау (NSA-LA) бағдарламаларын атап өте аламыз. EIDHR – күрделі саяси сұрақтар мен инновациялық шешімдер мәселесін талқылайды. 2021 жылғы статистикалық көрсеткіштер бойынша Демократия және адам құқықтарына Еуропалық әсер ету құралы елімізде жалпы сомасы 2 миллион болатын бес жобаны жүргізген. Ол жобалар демократиялық принциптерге қатысты бірнеше кешенді мәселелер бойынша жұмыстар атқарды. Атап айтқанда:

- Қазақстандағы демократиялық реформалар мен адам құқықтарының сақталуын дамыту, пікір еркіндігі мен бейбіт жиындар мәселесі;
- Азаматтық қоғам ұйымдары мен мемлекеттік билік арасындағы әріптестікті күшейту;

– Орталық Азиядағы құқық қорғаушылардың қауымдастығын қалыптастыру үшін құқық қорғаушы әйелдерге қолдау білдіру;

– Мүмкіндігі шектеулі жандардың қоғамдық орындарда еркін қимылдап, қызмет түрлерін кеңінен пайдалануын халықаралық стандарттарға сай қорғау мен қамтамасыз ету.

Қазақстан Республикасының Еуропалық Одақпен әріптестік байланыстары елдегі демократияны дамытуға көп үлес қосары түсінікті. Өйткені Еуропалық Одақ адамның іргелі құқықтары мен заңның үстемдік етуіне көп мән беріп, тіпті осы екі фактор Еуропалық Одақты құраушы басты принциптер де болып табылады. Еуропалық Одақтың жарғысының 2 бабында «Одақ еркіндік пен демократия, адамның құқық мен еркіндігіне құрмет, заңның үстемдік етуі сынды принциптерге негізделген. Мұны Одақ мүше елдердің барлығы мойындайды» деп нақты көрсетілген. Демократия – Еуропалық Одақтың іргелі принциптерінің бірі болып табылады. Одаққа мүше елдердің барлығының да дауыс беру құқығы бар. Демек демократиялық принциптерге сай келмейтін әрекеттер дереу мүше елдер арасында талқыланып, нақты шешім қабылданады. Еуропалық Одақ өзіне мүше елдермен және әріптестік байланыс орнатқан Қазақстан сынды мемлекеттермен байланыс барысында үш негізгі демократиялық принциптерге жүгінеді:

– Теңдік. Еуропалық Одақ өз кезегінде әріптестік байланыс орнатқан елдер және Одаққа мүше елдердің азаматтарының құқықтарының тең болуына көңіл аударады;

– Төрағалық. Еуропалық Одақтың Парламентіне мүшелер ашық сайлау арқылы сайланса, әріптес елдермен арадағы байланыстар барысында құрылатын Кеңестердің де тең құқылы төрағалары болады. Егер де Еуропалық Одақ Парламенті министрлер Кеңесімен бірлесіп отырып, заңнамалық актілерді, шешімдер мен тапсырмаларды, регламенттерді қабылдаса, әріптес елдермен арадағы Кеңес төрағалары қос тарап арасындағы байланыстың бағыттарының шынайы жүзеге асуын қадағалайды;

– Қатысу. Еуропалық Одаққа мүше елдердің азаматтары қабылданып жатқан шешімдерге атсалысып, қатыса алады. Сол сияқты Еуропалық Одақ пен әріптес мемлекеттер арасында да бұл принциптер сақталады. Демек қос тарап арасындағы байланыстар мен қабылданатын шешімдер де Кеңес мүшелері, қос тараптың да мүддесі ескеріле отырып жүзеге асады [7, с. 85].

2004 жылдың көктемінде Еуропалық Одаққа жаңадан он мүше мемлекет қабылданған болатын. Сол жылдың көктемінде Рим қаласында Одаққа мүше елдер актіге қол қойып, ол акті Келісім деп аталды және шындығына келгенде келісім Еуропалық Одақтың жаңа Конституция қызметін атқарды. Кейіннен Еуропалық Одақтың Конституциясына «Демократиялық принциптер туралы Ереже» деп аталатын жаңа бөлім қосылып, сол бөлімнің 10 бабының 1 тармағында «Одақтың қызметі өкілдік демократияға негізделеді» деп көрсетілген. Еуропалық Одаққа мүше мемлекеттердің де билік қатынастары өкілдік демократияға негізделген. Демек Еуропалық Одақ биліктің орталық органы ретінде заң шығарушылық биліктің үстемдігін мойындайды. Еуропалық Одаққа мүше елдердің азаматтары болса, белгілі бір мерзім аралығында сол заң шығарушы билік органдарына депутаттарды сайлау барысына тікелей қатысады. Көп дауыс алған партия өкілдері өз депутаттарын жасақтап, билік партиясы атанады. Сайлау

қорытындысынан соң үкімет мүшелері де ауысып, жаңа құрам қалыптасады. Еуропалық Одаққа мүше елдер азаматтардың билікке араласып, өз таңдауын жасау әрекетін осы механизм арқылы жүзеге асырады. Өз кезегінде Еуропалық Одақ болса, заң шығарушы парламент және атқарушы билік үкіметке де көп артықшылық берместен, Еуропалық Одақ комиссиясына мол мүмкіндіктер береді. Әріптестік пен ынтымақтастық сынды жобалар, әріптес мемлекеттермен байланыс мәселелері туралы нормативті актілерді Еуропалық комиссия даярлайды. Атап өтетін жайт, зерттеуші К. Микуласчек өзінің ғылыми-зерттеу жұмысында Еуропалық комиссия және бүтіндей Еуропалық Одақтың шешімдері халықаралық саясаттың негізгі бағыттарына қатысты қоғамдық пікір тудырады деп атап өтеді [8, 76 б.]. Демек Еуропалық Одақ талап еткен демократиялық принциптер Қазақстан Республикасындағы биліктің тармақталу жүйесінде толығымен көрініс табады. Бір ерекшелігі соңғы сайлау туралы өзгерістерге сай еліміздегі жоғары заң шығарушы билікке тек партиялар ғана емес, пропорционалды мажоритарлы жүйе талаптарына сай өтеді. Ол дегеніміз депутаттыққа үміткерлерді саяси партиялар да ұсынады және бір мандатты аймақтық сайлау округіндегі үміткерлер саяси партиямен қатар, қоғамдық бірлестіктер немесе өзін-өзі ұсыну арқылы сайлана алады [9, 2 б.]. Мұндай сайлау заңындағы өзгерістер Еуропалық Одақ сынды өзге де демократия жолындағы мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың терең бақылауынан сұрыпталып өткен деп айтуға толық негіз бар. Қазақстанның демократиялық жолмен тұрақты дамуы алдымен инвестиция қауіпсіздігінің кепілі болып табылады.

Еуропалық Одақтың құрылымы демократия талаптарына сай келгенімен мән беретін бірқатар мәселелер де бар. Мысалы Еуропалық парламент жұмыс жасағанымен, оның құзыреттілігі шектеулі. Ол Еуропалық Одаққа мүше елдердің азаматтарын толық қамтитын ортақ заң шығара алмайды. Тіпті Еуропалық парламентке қарағанда Еуропалық комиссияның мүмкіндіктері көп. Тіпті Еуропалық Одаққа қатысты маңызды мәселелерді Еуропалық парламент депутаттары емес, мемлекет басшылары жабық есік жағдайында қабылдайды. Демек өкілдік демократия деп табылған басты принцип Еуропалық Одаққа мүше елдердің ішкі саяси өмірінде ғана маңызды деп айта аламыз. Еуропалық Одақ парламентінің депутаттарының сайлаушылар алдындағы жауапкершілігі де сәйкесінше төмен [10, 156 б.].

Қазақстан Республикасының Еуропалық Одақпен арадағы байланыстар сөзсіз еліміздегі құқық салаларының, адам құқығын қорғау мен заң үстемдігін қамтамасыз ету, демократияны дамыту сияқты маңызды мәселелер заман талаптарына сай бола бастады. 2022 жылдың 5 қарашасында «Қазақстан Республикасы «Адам құқықтары жөніндегі уәкіл туралы» заң қабылдаған болатын. Адам құқықтарын жоғары бағалайтын Еуропалық Одақ аталған заңның қабылдануына зор ықыластық танытты. Қазақстан Республикасындағы адам құқықтары бойынша уәкіл ешқандай мемлекеттік органдарға есеп бермейді, өз алдына тәуелсіз жұмыс жасайды. Еліміздің Конституциясында белгіленген адам құқықтарының өз деңгейінде орындалуын қамтамасыз етеді. Адам құқықтары бойынша уәкіл туралы заң 2002 жылдың 19 қыркүйегінен бастау алады. Уәкілді тағайындау, оның құзыреттілігі мәселесі заман талаптарына сай реттеліп отырды. 2016 жылдың 10 ақпанында арнайы институт болып орнықты. Уәкіл Қазақстан

Республикасы Президентінің ұсынуымен, Сенат депутаттарының сайлауымен тағайындалады. Қазіргі таңда Еуропалық Одақ еліміздегі адам құқықтары бойынша Ұлттық орталықпен байланыс орнату әрекеттерін жүзеге асыруда.

Сөзсіз Еуропалық Одақ пен Орталық Азия елдері, соның ішінде Қазақстан арасындағы байланыстардың артықшылықтары көп екендігі анық. Дегенмен зерттеуші З. Арыновтың Қазақстан мен Қырғызстанның Еуропалық одақпен арадағы байланыстан туындайтын мүмкіндіктері мен төнетін қаупі туралы ғылыми мақаласы назар аудартады. Қос тарап арасындағы байланыстар барысында Еуропалық Одақ өзін тек оң ниеті бар құрылым ретінде танытып отыр дейді. Өйткені ешқандай геосаяси теріс ойы жоқ құрылым Орталық Азия елдерінің территориялық тұтастығына нұқсан келтірмейді деген пікір білдіреді. Рас автордың пайымы орынды. Дегенмен зерттеуші өз кезегінде Еуропалық одақтың Орталық Азия үшін мүмкіндіктері мен тудыратын қаупі нақты салалар бойынша ғана болуы мүмкін деп дәл анықтай алады. Қалай болғанда да зерттеуші Еуропалық одақпен байланыстың Орталық Азия үшін пайдасы мол деген қорытындыға келеді [11, р. 1-18]. Сонымен қатар зерттеуші Р. Янгс та халықаралық саяси аренада Еуропалық Одақ сияқты ұйымның болуы ең алдымен күш қолдану құралын жүзеге асырмайды. Керісінше адам құқықтары сияқты құндылықтарды маңызды етіп, қауіпсіздікті қамтамасыз етеді деп санайды [12, р. 416.]. Біздің пікірімізше Қазақстан алдымен болашаққа ұстанымдары айқындалған тәуелсіз ел болып табылады. Сол себепті Еуропалық Одақпен әріптестікті алға тартып, дамыған елдердің Қазақстандағы демократияның даму деңгейін сынға алуына жол берілмеуі тиіс. Сөзсіз тәжірибе мен ақпарат алмасу ісі өте дұрыс. Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы демократия, адам құқықтары және басқа да салалар бойынша әріптестік байланыстарға баға беру немесе сын айту деген ұстанымнан алшақ болуына қос тарап та мүдделі болғаны абзал. 2014 жылы Қазақстан Республикасы «Asia-Europe-Meeting» деп аталатын форум немесе халықаралық ұйымға мүше болды. Бұл ұйым негізінен Шығыс Азия мен Еуропа арасындағы байланыстарды қамтамасыз етеді. Ұйымға 51 мемлекет мүше болып табылады. Зерттеуші К. Дент өзінің ғылыми-зерттеу жұмысында «Asia-Europe-Meeting» ұйымы Еуропалық Одақ пен Азия елдері арасындағы макро және микро байланыстардың барлығын қамтыған деген пікір білдіреді [13, р. 224.].

Қорытынды

Сонымен, мақаланы қорытындылай келе, Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы әріптестік байланыстар демократиялық билікті дамыту ісіне көп көңіл бөледі. Атап айтқанда 1995 жылы және 2015 жылы қабылданған екі тарап арасындағы келісімде демократиялық билік, оның принциптері мен адам құқығы, заңның үстемдігі туралы арнайы баптар бар. Әрине екі тарап шешуге тырысқан басқа да салалар өте көп. Дегенмен демократияны дамыту арқылы тек Қазақстанда ғана емес, сондай-ақ Орталық Азияда тұрақтылықты қамтамасыз ету ниеті жатыр. Қазақстан Республикасы Орталық Азияда Еуропалық одақпен келісім жасаса алған алғашқы мемлекеттердің бірі. Қазақстанның тәжірибесі қазіргі таңда өзге де Орталық Азия мемлекеттері тарапынан басшылыққа алынуда деп айта аламыз.

Еуропалық одаққа мүше елдердің ортақ парламенті болғанымен, оған сайланған депутаттар мүше елдердің азаматтарына қатысты заң шығару ісінде әлеуеті төмен. Өйткені Еуропалық одақ парламентіне қарағанда өзге де, Еуропалық Кеңес пен Еуропалық комиссияның мүмкіндіктері жоғары. Алайда Одаққа мүше елдердің барлығы да Еуропалық Одақтың өкілдік демократия принципіне сай өз құрылымдарын айқындайды. Атап айтқанда заң шығарушы орган және оның депутаттары қызметіне көп көңіл аударады. Азаматтардың да сайлау құқығы арқылы депутаттардың құрамына әсер етіп, осы арқылы өз пікірінің ескерілуіне қол жеткізеді. Осы тұрғысынан келгенде Қазақстан Республикасындағы биліктің тармақталу дәстүрімен ортақтық бар деп айта аламыз. Тараптар арасындағы әріптестік байланыстар сын айту мен түзетуге бағытталмағаны маңызды. Әрине демократиялық билікті қалыптастыру мен дамыту ісі ұзақ мерзімге созылатын үдеріс екені жасырын емес. Бұл тұрғысынан келген Еуропа елдерінің тәжірибесі жоғары. Сол себепті Қазақстан тарапының Еуропалық Одаққа мүше елдерден адам құқығын қорғау, заңның үстемдігі саласында алатын тәжірибесі мол деп айтуға толық негіз бар. Бұл Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы әріптестік байланыстардың әлі де болса өзекті екендігін көрсетеді. Екі келісімнің демократияны дамытуға бағытталған баптарын көрсете отырып, біз алдағы уақытта маңызды болатын салаларды айқындау ісіне көңіл аудару, сол бағытта ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізуге ғылыми қауымдастықтың назарын аударамыз.

Әдебиеттер тізімі

1. Курмангужин Р.С. Казахстан и ЕС: от стратегии сотрудничества к новому соглашению о продвинутом партнерстве // Сравнительная политика. – 2016. – №1(22). – 107 с.
2. Курмангужин Р.С. Казахстанские инициативы по сотрудничеству с Евросоюзом // Вестник МГИМО. – 2015. – №1(40). – 189 с.
3. Казанцев А.А. Политика стран Запада в Центральной Азии: ключевые характеристики, дилеммы и противоречия. – Москва: Наука, 2009. – 224 с.
4. О ратификации Соглашения о партнерстве и сотрудничестве между Республикой Казахстан, с одной стороны и Европейским Сообществами и их Государствами членами с другой стороны [Электронды ресурс]. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000113_ (қаралған күні: 15.09.2023).
5. Князева А. Проекты сотрудничества и интеграции для Центральной Азии: сравнительный анализ, возможности и перспективы. – Бишкек, 2007. – 316 с.
6. Mukasheva Z., Akmedyanova D. Evolution of the bilateral partnership between European Union and Kazakhstan: results from the content analysis of the PCA and EPSCA // ҚазҰУ Хабаршысы. Халықаралық қатынастар және халықаралық құқық сериясы. – 2023. – №2(102). – 5 б.
7. Марусин И.С. Демократические принципы управления надгосударственными образованиями (на примере Европейского Союза // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2015. – Серия 14. – Выпуск 2. – с. 85
8. Mikulaschek C. The responsive public: How European Union decisions shape public opinion on salient policies // European Union Politics. – Volume 25. – Issue 4. – 2023. – P. 321-340.

9. Асанкелдіұлы А. Парламент сайлауы – саяси реформалардың жалғасы // Егемен Қазақстан. – 2023. 29 қаңтар. – 2 б.

10. Coen D., Katsaitis A. Governance, accountability, and political legitimacy: who participates in the European parliament's committee hearings // Journal of European Integration. – 2022. – №44(4). – P. 475-491.

11. Arynov Zh. Opportunity and Threat Perceptions of the EU in Kazakhstan and Kyrgyzstan // Central Asian Survey. – 2021. – Vol. 41. – 216 p.

12. Youngs R. Normative dynamics and strategic interests in the EU's external identity // Journal of Common Market Studies. – 2004. – Volume 42. – №2. – P. 415-436.

13. Dent Ch.M. From inter-regionalism to trans-regionalism? Future challenges of ASEM // Asia Europe Journal. – 2003. – №1. – P. 223-235.

References

1. Kurmanguzhin R.S. Kazakhstan i ES: ot strategii sotrudnichestva k novomu soglasheniju o prodvinutom partnerstve [Kazakhstan and the EU: from cooperation strategy to a new agreement on advanced partnership], Sravnitel'naja politika [Comparative politics], №1(22), 107 (2016) [in Russian].

2. Kurmanguzhin R.S. Kazahstanskije iniciativy po sotrudnichestvu s Evrosojuzom x Kazakhstan's initiatives for cooperation with the European Union], Vestnik MGIMO [MGIMO Bulletin], №1(40), 189 (2015) [in Russian].

3. Kazancev A.A. Politika stran Zapada v Central'noj Azii: kljuchevye harakteristiki, dilemmy i protivorechija [Western Policy in Central Asia: Key Characteristics, Dilemmas and Contradictions] (Nauka, Moscow, 2009, 224 p.) [in Russian].

4. O ratifikacii Soglashenija o partnerstve i sotrudnichestve mezhdou Respublikoj Kazahstan, s odnoj storony i Evropejskim Soobshhestvami i ih Gosudarstvami chlenami s drugoj storony [On the ratification of the Partnership and Cooperation Agreement between the Republic of Kazakhstan, on the one hand, and the European Communities and their Member States, on the other hand] [Electronic resource]. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000113_ (accessed: 15.09.2023) [in Russian].

5. Kniازهva A. Proekty sotrudnichestva i integracii dlja Central'noj Azii: sravnitel'nyj analiz, vozmozhnosti i perspektivy [Cooperation and Integration Projects for Central Asia: Comparative Analysis, Opportunities and Prospects] (Bishkek, 2007, 316 p.) [in Russian].

6. Mukasheva Z., Akmedyanova D. Evolution of the bilateral partnership between European Union and Kazakhstan: results from the content analysis of the PCA and EPCA // ҚазҰУ хабаршысы. Halykaralyk katynastar zhane halykaralyk kutyk serijasy [Bulletin of KazNU. International Relations and International Law Series], №2(102), 5 (2023).

7. Marusin I.S. Demokraticheskie principy upravlenija nadgosudarstvennymi obrazovanijami (na primere Evropejskogo Sojuza [Democratic principles of governance over state entities (on the example of the European Union)], Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta [Bulletin of St. Petersburg University], №2, 85 (2015) [in Russian].

8. Mikulaschek C. The responsive public: How European Union decisions shape public opinion on salient policies, European Union Politics, Volume 25, Issue 4, 321-340 (2023).

9. Asankeldiuly A. Parlament sajlauy – sajası reformalardyn zhalgasy [Parliamentary elections are a continuation of political reforms] [Egemen Kazakstan], 2023. 01. P. 2 [in Kazakh].

10. Coen D., Katsaitis A. Governance, accountability, and political legitimacy: who participates in the European parliament's committee hearings, *Journal of European Integration*, №44(4), 475-491 (2022).
11. Arynov Zh. Opportunity and Threat Perceptions of the EU in Kazakhstan and Kyrgyzstan, *Central Asian Survey*, Vol.41, 216 (2021).
12. Youngs R. Normative dynamics and strategic interests in the EU's external identity, *Journal of Common Market Studies*, Vol.42, №2, 415-436 (2004).
13. Dent Ch.M. From inter-regionalism to trans-regionalism? Future challenges of ASEM, *Asia Europe Journal*, №1, 223-235 (2003).

Ж.Г. Сарсенбаева

Қазақстан Республикасының Жетісу облыстық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Сотрудничество между Казахстаном и Европейским союзом в области принципов демократии

Аннотация. В статье раскрывается история партнерства Республики Казахстан и Европейского Союза. Анализируется значение Соглашения 1995 и 2015 годов между двумя сторонами. Основная цель статьи – оценить вклад соглашения между Республикой Казахстан и Европейским Союзом в развитие демократии. Отдельно рассматриваются статьи обоих соглашений. Описаны пути решения таких вопросов, как права человека, верховенство закона, свобода мнений граждан и право голоса. Автор определяет вклад двух соглашений в развитие демократических принципов.

В первые годы своей независимости Республика Казахстан стремилась прежде всего к укреплению государственного суверенитета. Именно поэтому в качестве основных позиций внешней политики установлены тесные связи с международными организациями и государствами, которые способствуют сохранению территориальной целостности, обеспечению экономического развития и экологической безопасности, политической стабильности и верховенства закона в общественной жизни. Большое внимание он уделял развитию демократии в государстве. Большое внимание было уделено интеграционным процессам на европейском пространстве. Наряду с Евразийским Союзом на постсоветском пространстве установлены тесные связи с европейскими странами, где давно утвердились демократические принципы. Именно поэтому он стал членом таких организаций, как ООН и ОБСЕ. Они установили дипломатические отношения с развитыми странами и обменялись опытом в таких вопросах, как эффективное государственное управление. Особое внимание было уделено Европейскому Союзу. Потому что европейские государства внутри союза имели многолетний опыт демократического управления. Ассоциация европейских государств также активно поддержала инициативу Казахстана. Решающую роль играет важное геополитическое положение Казахстана. При этом лидерская роль Казахстана в Центральной Азии считается высокой.

Ключевые слова: интеграционные отношения, внешняя политика, Евросоюз, ООН, демократия, право, безопасность, партнерство, соглашение, парламент.

Zh.G. Sarsenbayeva

Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

Cooperation between Kazakhstan and the European Union in the field of the principles of democracy

Abstract. The article reveals the history of partnership between the Republic of Kazakhstan and the European Union. The significance of the 1995 and 2015 Agreements between the two parties is analyzed. The main purpose of the article is to evaluate the contribution of the agreement between the Republic of Kazakhstan and the European Union to the development of democracy. Articles of both agreements are considered separately. The ways of solving such issues as human rights, the rule of law, freedom of opinion of citizens and the right to vote are described. The author defines the contribution of the two agreements to the development of democratic principles.

In the first years of its independence, the Republic of Kazakhstan sought primarily to strengthen state sovereignty. That is why close ties with international organizations and states have been established as the main positions of foreign policy, which contribute to the preservation of territorial integrity, economic development and environmental security, political stability and the rule of law in public life. He paid much attention to the development of democracy in the state. Much attention was paid to integration processes in the European space. Along with the Eurasian Union, close ties have been established in the post-Soviet space with European countries, where democratic principles have long been established. That is why he became a member of organizations such as the UN and the OSCE. They established diplomatic relations with developed countries and exchanged experiences on issues such as effective public administration. Particular attention was paid to the European Union. Because the European states within the union had many years of experience in democratic governance. The Association of European States also actively supported the initiative of Kazakhstan. The decisive role is played by the important geopolitical position of Kazakhstan. At the same time, the leadership role of Kazakhstan in Central Asia is considered high.

Keywords: integration relations, foreign policy, EU, UN, democracy, law, security, partnership, agreement, parliament.

Автор туралы мәлімет:

Сарсенбаева Ж.Г. – саяси ғылымдарының кандидаты, қоғамдық-гуманитарлық пәндер кафедрасының қауымдастырылған профессор м.а., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан.

Sarsenbayeva Zh.G. – Candidate of Political Sciences, acting associate professor of Department of Social and Humanitarian Disciplines, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).